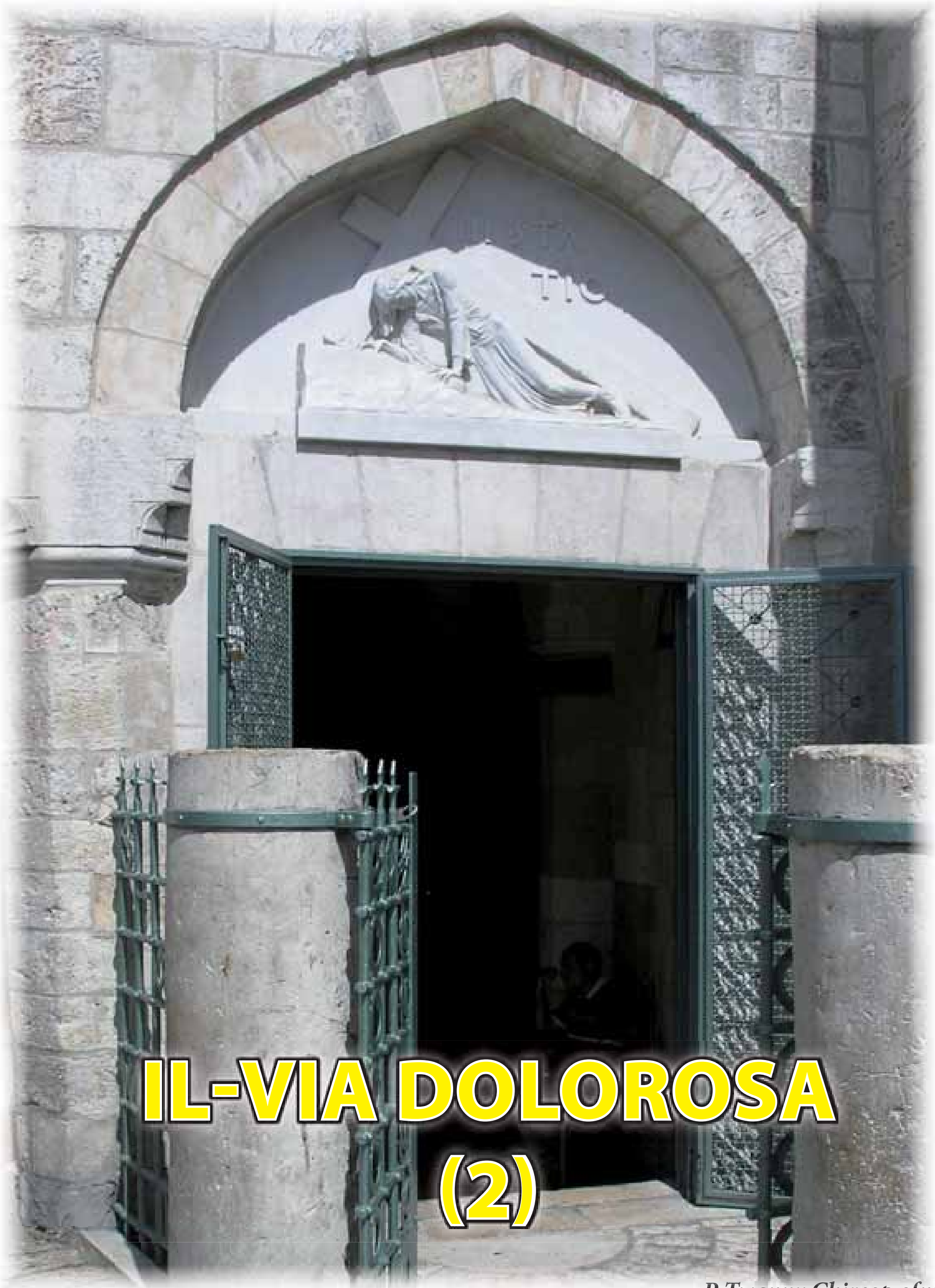

IL-VIA DOLOROSA (2)

P Twanny Chircop ofm

Il-Via Crucis f'Ġerusalemm

Il-Franġiskani bdew jagħmlu l-Via Crucis f'forma pubblika fl-1880. Minn dak iż-żmien sal-lum din issir kull nhar ta' Ġimgħa fit-tlieta ta' wara nofsinhar, bl-eċċezzjoni tal-aħħar Ġimgħa tar-Ramadan, u dan minħabba l-folla kbira ta' Musulmani li jmorru fil-moskej. Meta

tkun ix-xita u jkun hemm preżenza kbira ta' pellegrini issir ġewwa, fil-knisja ta' San Salvatur. Wieħed jista' jagħmel il-Via Crucis taħt forma privata; dan l-aħjar li jsir kmieni filgħodu.

Fis-sena 1332 il-Franġiskani stabilixxew ruħhom ġo Ġerusalemm u waqqfu mixja ġo dil-belt b'forma ġdida għall-pellegrini. Kuljum kienu jagħmlu mixja msejħa *santo circolo* jew *le cerchie*. Mill-għolja ta' Sijon, fejn kienu joqogħdu, kienu jitilqu mal-pellegrini u kjeriċi li kienu alloġġati għandhom, jgħaddu fl-Ospizju ta' San Ġwann Battista, fejn kien ikun hemm pellegrini oħra u minn quddiem il-Bażilika tal-Qabar ta' Kristu fejn kienu jibdew il-mixja. Din il-mixja kienet imsejsa fuq dak li kiteb W. Wey (ELS p.599 n.1; TGG 96). Kienet kitba bil-Latin u tfakkar l-istazzjonijiet, erbatax b'kollox. Il-kitba kienet tgħid:

Lap strat di trivium flent sudar sincopizavit

Por pis lap que schola domus her Symonis Pharisey.

Kull kelma tikkorrispondi għall-post partikulari:

1 Lap	Lapis: il-ġebla bis-saleb fuqha fejn Kristu waqa' bis-salib.
2 Strat	Strata: It-triq li mexa l-Mulej waqt il-passjoni.
3 Di	Divitis: Id-dar tal-għani li ma jagħtix il-loqom lil Lazzru.
4 Trivium	Trivium: (il trivio) il-post fejn Kristu waqa' bis-salib.
5 Flent	Flent: il-post fejn in-nisa bkew lil Ġesù.
6 Sudar	Sudarium: il-post fejn il-Veronika xxuttat wiċċ Ġesù.
7 Sincopizavit	Sincopizavit: il-post fejn il-Verġni Marija ltaqat ma' Ġesù.
8 Por	Porta: il-bieb minn fejn għadda Ġesù fil-passjoni.
9 Pis	Piscina: il-menqa fejn il-morda kienu jfiqu fi żmien Kristu.
10 Lap	Lapides: il-ġebla li fuqha qagħad Kristu waqt il-kundanna tiegħu.
11 Schola	Scholas: il-post fejn l-Imqaddsa Marija għamlet il-preżentazzjoni.
12 Domus	Domus: Id-dar ta' Pilatu.
13 Her	Herodias: Id-dar ta' Erodi.

14 Symonis Pharisey: id-dar ta' Xmun il-Fariżew.

Għandna indikazzjoni ta' dawn il-postijiet mid-disinji ta' Zullardo (1585) kif ukoll mill-itinerarju ta' Horn.

Is-sitwazzjoni tinbidel fis-seklu 19, meta ġewwa Ġerusalemm tibda t-talba tat-Triq tas-Salib f'forma pubblika. Il-ħakma Torka tippermetti lill-Insara li jagħmlu din il-mixja tas-salib b'mod pubbliku. Minħabba ir-relazzjonijiet bejn Franza u pajjizi oħra tal-Ewropa, Kostantinopli tagħti l-permess li jsiru l-purċissjoni ta' Ħadd il-Palm u t-Triq tas-Salib. Sal-lum dan isir kull nhar ta' Ġimgħa fit-tlieta ta' wara nofsinhar; b'eċċezzjoni fl-aħħar żewġ ġimgħat tar-Ramadan minħabba l-folla li tidħol fil-moskej ta' fuq l-ispjanata tat-tempju u meta tkun ix-xita; fil-każ tal-aħħar il-purċissjoni ssir fil-knisja ta' San Salvatur. Fortunatament huma ftit id-drabi li t-Triq tas-Salib ma ssirx. Iżda ħadd ma jista' jwaqqaf il-pellegrini jekk jagħmlu dan b'mod privat. L-aħjar huwa filgħodu kmieni meta l-ħwienet ikunu għadhom magħluqa u jkun hemm inqas konfużjoni.

Il-biċċa triq mill-Pretorju sal-Karvarju tiġbor it-tmiem tal-vjaġġ li Ġesù għamel fuq l-art. F'din il-mixja l-Insara jieqfu fuq stazzjonijiet li jfakkru l-ġrajjiet tat-Triq tas-Salib tas-salvatur tagħna. Mill-erbatax-il stazzjoni 5 huma frott it-tradizzjoni:

Il-Kapella tal-Flaġellazzjoni

it-tliet waqgħat ta' Ġesù (III, VII, IX), il-laqgħa tal-Iben ma' ommu (IV) u il-ġest tal-Veronika (VI).

I Stazzjon: Ġesù kundannat għall-mewt

Skont il-vanġeli kanoniċi, għall-kundanna tal-mewt ta' Ġesu' ikkontribwew l-awtoritajiet Lhud u l-prefett (prokuratur) Ruman Ponzju Pilatu. Fiż-żmien li l-Palestina kienet maħkuma mir-Rumani, kien imneħħi lil-Lhud id-dritt li jagħtu l-piena tal-mewt (Gw 18, 31). Minħabba f'hekk il-kapijiet tal-Lhud qabdu lil Ġesù u wara l-proċess li sar billejl, skont Lq 22, 66-71 dan il-proċess sar filgħodu kmieni, ikkundannawh għall-mewt (Mk 14, 53-65; Mt 26, 57-68; Ġw 18, 12-14.19-24). Wara li rabtuh bil-ktajjen tawh f'idejn il-gvernatur Ruman Pilatu (Mt 27, 2). Is-soltu, fl-okkażjoni tal-festi l-kbar, il-gvernatur kien jitla' Ġerusalemm, minn Cesarea Marittima, u joqgħod fil-pretorju, jiġifieri fil-każerma militari (Ġw 18, 28). Il-kapijiet tal-Lhud talbu lil Pilatu biex jikkundanna lil Ġesù għall-mewt bħala midgħi, ribelli u għadu ta' Ruma. Il-bitħa tal-pretorju fejn kien jiltaqa' t-tribunal tal-funzjonarju Ruman, bil-Grieg jissejjah *Lithostrotos* (paviment taċ-ċangatura), bil-Lhudi, jew aħjar bl-Aramajk, *Gabbata* (Għoli) (Ġw 19, 13). Hawn sar il-proċess ċivili, li fit-tmiem tiegħu Ġesù ġie kkundannat għall-mewt tas-salib (Mk 15, 1-15; Mt 27, 1-2.11-26; Lq 23, 1-7.13-25; Ġw 18, 28-19,16).

Biex wieħed jgħid is-sewwa, Pilatu pprova b'kull mod biex jeħles lil Ġesu', wara li ma kienx sab fih ebda ħtija. Bagħtu għand Erodi Antipa (Lq 23, 6-11), ried jeħlesilhom wieħed skont it-talba tagħhom u ppreferew brigant (Mk 15, 6-11); fl-aħħar ċeda għall-pressjoni tal-poplu u ħareġ is-sentenza tal-kundanna.

Sa mir-raba' seklu, lill-pellegrini Nsara li dejjem kienu qed jiżdiedu ġewwa Ġerusalemm, l-Insara tal-post kien juru, bħala l-Pretorju l-parti fil-Majjistral tal-ispjanata antika tat-tempju, fejn kienet tinsab il-Fortizza Antonia. Illum hemm skola Għarbija Musulmana (el-Ummariya). Il-pedamenti tal-Fortizza Antonia għadhom qatt ma ħarġu għad-dawl; jinsabu midfuna taħt metri ta' radam. Għadhom qed jistennew l-id ta' xi

arkeologu biex toħroġhom għad-dawl.

Sa mis-seklu 16 il-Franġiskani jibdew it-Triq tas-Salib mill-post fejn kienet tinsab il-Fortizza Antonia, l-Ewwel Stazzjon. Faċċata tal-iskola hemm il-kappelli tal-Flaġellazzjoni u tal-Kundanna ta' Ġesù, fis-sede ta' l-i*Studium Biblicum Franciscanum*. Dawn iż-żewġ kappelli jfakkru l-ġrajjiet evanġeliċi tal-flaġellazzjoni; il-kappella kif tidħol in-naħa tal-lemin u l-kundanna ta' Ġesù għall-mewt; dik fuq ix-xellug - dan hu l-post tat-Tieni Stazzjoni.

Il-knisja tal-Flaġellazzjoni hi marbuta mal-Pretorju. Il-post ġie akkwistat fis-sena 1831 minn nobbli Ġermaniż, Massimiljanu tal-Baviera, li żar l-Art Imqaddsa bħala pellegrin u, li meta kien hemm, ħa l-pesta u miet ġewwa pajjiżu meta rritorna lura. Kien Massimiljanu stess li tah lill-Franġiskani. Fl-1838 il-Franġiskani bnew il-knisja li hemm illum fuq il-pedament tal-fdalijiet ta' knisja antika ta' żmien il-Kruċjati. Għal xi żmien dawn il-fdalijiet kienu jintużaw bħala razzett.

II Stazzjon: Ġesu' jerfa' s-Salib.

It-tieni stazzjoni jinsab immarkat, sa mill-1914, fuq il-ħajt ta' barra tal-Kappella tal-Kundanna. F'din il-kappella tiġbidlek l-attenzjoni statwa ħajja ħafna ta' Kristu jerfa' fuq spallejh l-istrument tal-passjoni tiegħu, din ix-xena tirrapreżenta l-ġrajja evanġelika: "Pilatu ra li kollox kien għalxejn, anzi li aktarx kienet ser tinqala' xi rewwixta, qabad u ħasel idejh bil-ilma…" (Mt 27, 24); imbagħad is-suldati tal-gvernatur wara li "għaddewh biż-żuffjett neżżgħulu l-mantar u xeddewlu ħwejġu" Mt 27, 31). Fil-vanġeli sinottiċi ma jissemiex b'mod speċifiku li Ġesù refa' s-salib. Dan jidher biss b'mod indirett mill-

ġrajja ta' Xmun iċ-Ċirinew, li kien imġiegħel jerfa' s-salib ta' Ġesù. Ma nafux jekk din l-għajnuna għamilhiex fil-bidu jew matul it-triq. Ara wkoll Lq 9, 23: "Jekk xi ħadd irid jiġi warajja, għandu jiċħad lilu nnifsu, jerfa' salibu kuljum, u jimxi warajja."

Fil-fatt l-informazzjoni fuq dan tinsab fil-vanġelu ta' San Ġwann: "…huma ħadu lil Ġesù. Ġesù rafa' s-salib u ħareġ lejn il-post imsejjaħ il-Qorriegħa." (Ġw 19, 17). U skont it-tradizzjoni Nisranija hekk titwettaq il-profezija ta' Isaija fuq ix-xorti traġika tal-Qaddej ubbidjenti. Titwettaq f'Ġesù fil-mixja tiegħu bis-salib: "Iżda hu refa' fuqu l-mard tagħna, tgħabba bin-niket tagħna. Aħna ħsibnieh bħal wieħed ikkastigat, mitluq minn Alla miġjub fix-xejn" (Is 53, 4).

Mir-rakkonti tal-vanġeli tibqa' miftuħa l-kwestjoni jekk Ġesu' refax is-salib jew il-lasta orizzontali biss li kienet tiġi mwaħħla mal-lasta wieqfa fil-post tat-tislib. Minkejja kollox il-mixja, anke b'dan it-travu biss, kienet xorta waħda ta' tbatija ġewwa dawk it-toroq dojoq u iebsa ta' Ġerusalemm. Għalhekk it-tliet waqgħat li titkellem minhom it-tradizzjoni huma reali.

Minħabba l-ħafna nies li jattendu għat-Triq tas-Salib nhar ta' Ġimgħa, il-pellegrini ma jidħlux fil-Kappella tal-Kundanna u t-tifkira issir barra. Mal-ħajt tal-kappella hemm l-indikazzjoni ta' dan l-istazzjon.

Meta nħallu t-tieni stazzjon u nibdew mexjin lejn it-tielet wieħed ngħaddu minn fejn il-kappella tas-Sorijiet ta' Sijon u minn taħt l-ark, hekk imsejjaħ ta' *Ecce Homo*, li huwa marbut mal-ġrajja evanġelika: "U Ġesù ħareġ hemm barra, liebes il-kuruna tax-xewk u l-mantar aħmar; u Pilatu qalilhom:

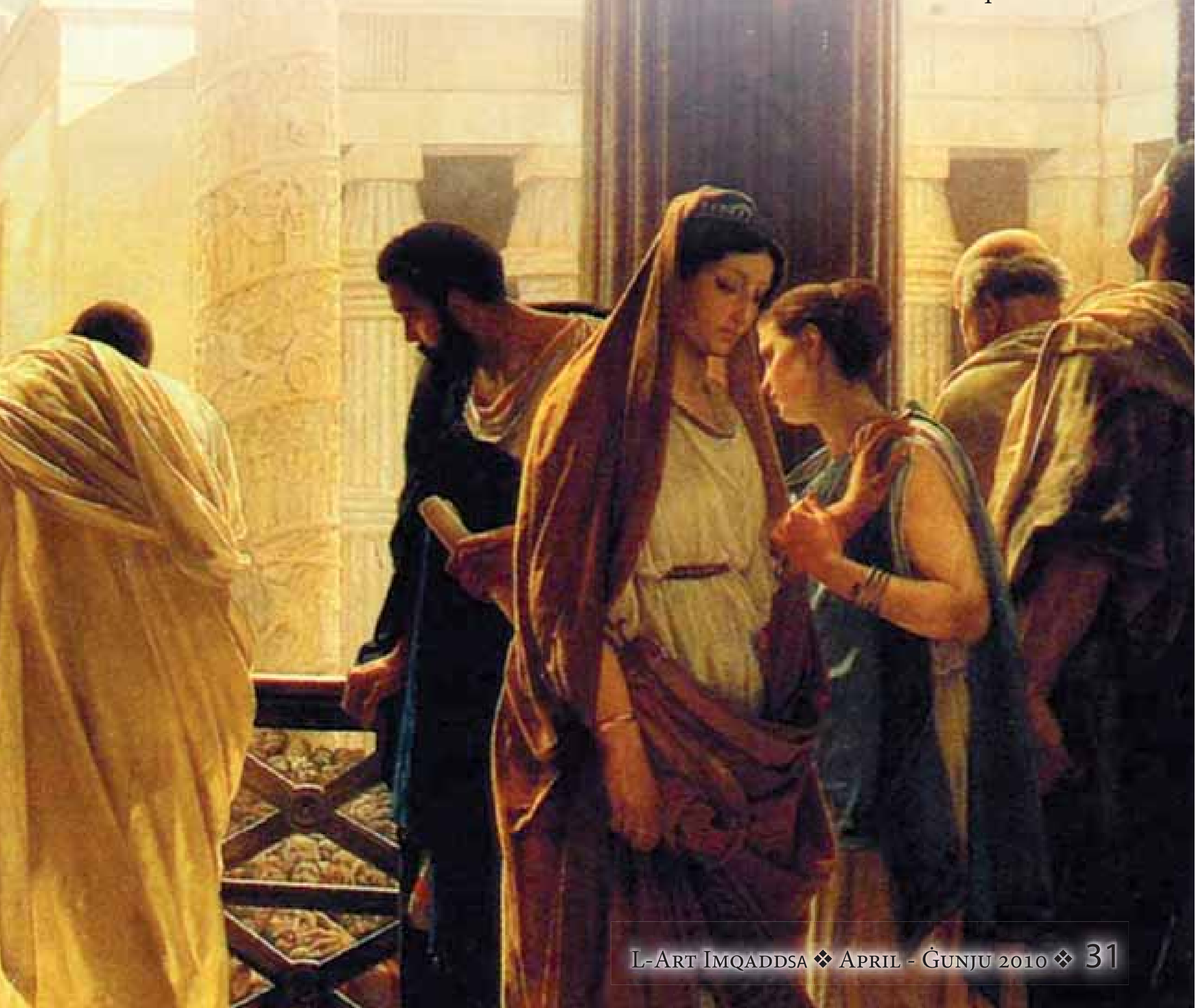

Arawh hawn hu l-bniedem" (Gw. 19, 5). Fil-verità dan l-ark mhuwiex ta' żmien Kristu, imma tat-tieni nofs tat-tieni seklu wara Kristu. Kien ark trijonfali li kien qiegħed ġo pjazza tal-belt Rumana *Aelia Capitolina*. Dan l-ark kien magħmul minn tliet arkati, dak li jidher illum fit-triq huwa l-bidu tal-arkata tan-nofs, dan wieħed jista' jkompli jarah fil-knisja imsejħa ta' *Ecce Homo*; il-kumplament huwa moħbi taħt id-djar Għarab.

Waqt li nkomplu mexjin ftit ieħor ngħaddu minn quddiem il-proprjetà tal-Griegi Ortodossi fejn taħt l-art jiġu murija xi għerien (grotti) li ironikament jiġu msejħa 'il-ħabs ta'Ġesù'. Wara ftit, naslu f'salib it-toroq bejn il-Via Dolorosa u triq el-Wadi (wied tat-Tyropeon), fit-triq li mill-bieb ta' Damasku tieħdok fejn il-ħajt tal-Punent. Hekk kif wieħed idur fuq ix-xellug isib id-dħul għat-tielet stazzjon.

III Stazzjon: Ġesù jaqa' għall-ewwel darba

Il-purċissjoni ħalliet il-fortizza Antonia. Ħarġu mill-bieb tal-belt u mxew lejn l-art xagħri fuq ix-xaqliba tal-Punent tal-belt. Ma kinetx triq faċli għax kienet tinżel lejn il-Wied tat-Tyropeon u minn hemm titla' lejn il-Qorriegħa. Riġlejn Ġesù kienu jirtogħdu. Is-suldati kienu qed jimbuttaw lill-ikkundannati. Kellhom itemmu xogħolhom kemm jista' jkun malajr!

Matul it-triq ix-xena bdiet tinbidel. Kien hemm ħafna oħrajn li ħargu 'l barra mill-ħitan tal-belt biex jaraw il-'purċissjoni' tal-ikkundannati. Dawn kienu l-aktar nisa. L-irġiel kellhom ħwejjeġ oħra x'jagħmlu. Kien lejlet il-festa tal-Għid u

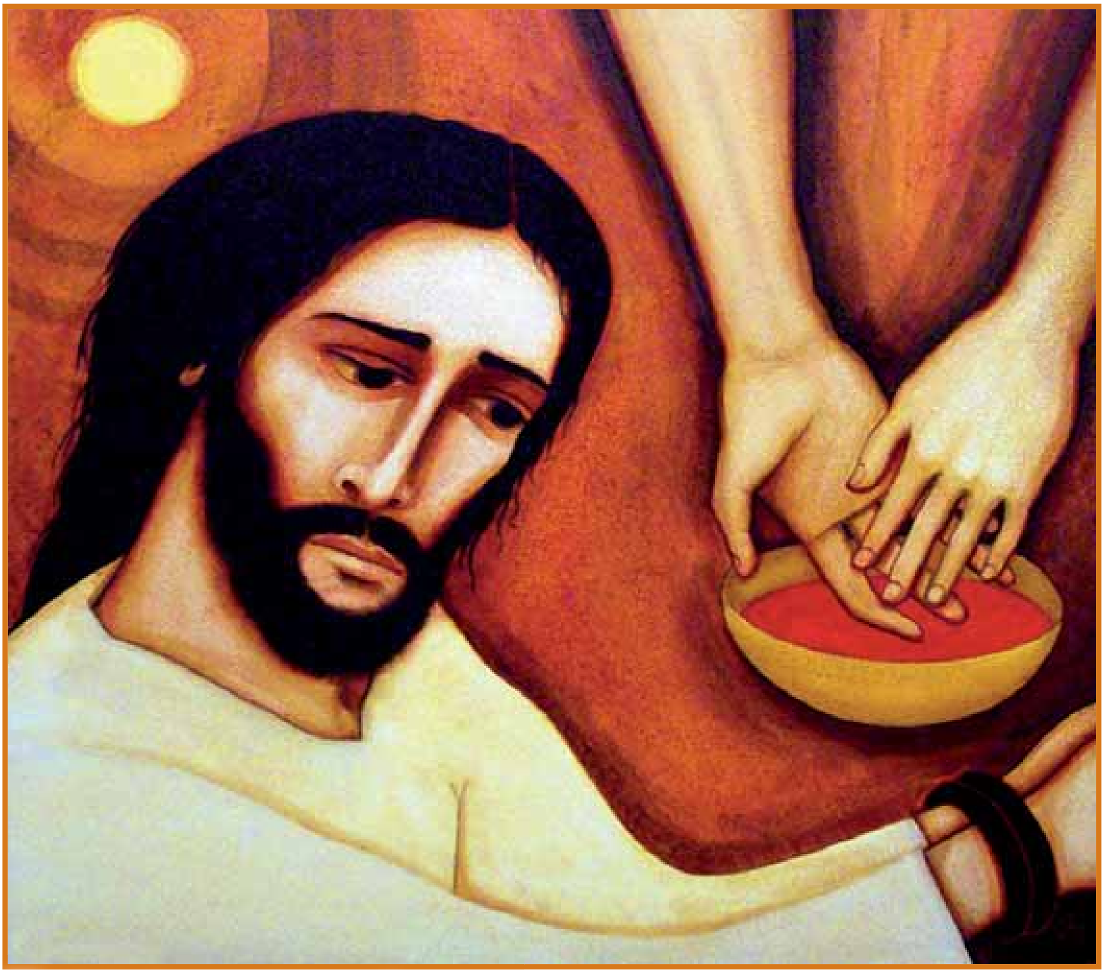

għalhekk kellhom iħejju l-ħrief u fit-tlieta ta' wara nofsinhar jeħduhom biex joqtluhom fit-tempju. L-irġiel ta' Iżrael kienu qed iħejju l-ħrief għall-qatla. Is-suldati Rumani kienu qed jieħdu lill-"Ħaruf ta' Alla" (Ġw 1, 29-36) għall-qatla: " … ħaqruh u hu qagħad għalihom bla biss fetaħ fommu; bħal ħaruf meħud għall-qatla, u bħal nagħġa mbikkma f'id min iġiżżha, ma fetaħx fommu …" (Iż 53, 7).

Il-vanġeli ma jsemmu l-ebda waqgħa ta' Ġesù. Dan ma jfissirx li din hi xi ħaġa ivvintata mit-tradizzjoni. Ġesù kien imfarrak wara lejl ta' proċess quddiem is-Sinedriju; u dik il-għodwa fil-pretorju ta' Pilatu kien ġie fflaġellat. Kien sofra pieni terribbli; il-kuruna tax-xewk f'rasu ovvjament għamlet feriti profondi, is-suldati Rumani sawtuh u għaddewh biż-żmien. Jekk qed nitkellmu minn sitwazzjoni ta' eżawriment fiżiku, mela xi ngħidu għal dak psikoloġiku kawżat mill-abbandun tad-dixxipli tiegħu; it-tradiment tad-dixxipli l-aktar fdati (Ġuda u Pietru), il-mibegħda, l-odju u l-akkużi tan-nies li għalihom hu għamel offerta lilu nnifsu u li minnu ma rawx ħlief ġid. Dan kollu għamilha diffiċli għal Ġesù li jġorr is-salib. It-toqol tiegħu kien qed jgħaffġu u jmiddu mal-art. Kien minħabba f'hekk li r-Rumani sejħu lil ċertu Xmun minn Ċirene biex jgħinu jerfa' s-salib.

L-oratorju li hemm illum fejn jiġi mfakkar it-tielet stazzjon, ġie mibdul f'kappella sempliċi mill-Franġiskani fil-post fejn kien jinsab banju Tork antik sa mis-sena 1600. Il-kappella li hemm illum inbniet fit-tieni nofs tas-seklu 19 u ġie restawrat wara l-gwerra (1947-48) mis-suldati Polakki. Fil-kappella hemm statwa ta' l-irħam tirrappreżenta lil Ġesù taħt is-salib, tal-iskultur A. Minghetti. Quddiem it-tielet stazzjoni jiġbdu l-għajn blokki kbar ta' ċangatura li jiksu t-triq. Wisq probabli huma ta' epoka Rumana (II seklu) u li kienu parti mill-*Cardo Secundus*, it-triq parallela mal-*Cardo Maximus* tal-belt mibnija mill-imperatur Adrijanu. Din il-kappella hija propjetà ta' l-Armeni Kattoliċi.

IV Stazzjoni: Ġesù jiltaqa' ma' ommu Marija.

Hekk kif noħorġu mill-kappella tat-tielet stazzjon, ftit metri 'l bogħod insibu mill-ewwel ir-raba' stazzjon. Kappella mibnija fl-1957 mill-Polakki mill-offerti miġbura minn Don Pietruszka. Dan l-aħħar dan l-istazzjon ġie mmexxi ftit metri 'l quddiem, appena toħroġ mit-tielet stazzjon. Dan sar għal raġunijiet prattiċi. Fejn hemm il-kappella, il-parti tat-triq hija dejqa ħafna u passaġġuża ħafna. Hi waħda mit-toroq li twassal sa fuq l-ispjanata tat-tempju fejn hemm mil-moskej u nhar ta' Ġimgħa tispiċċa mblukkata waqt il-Via Crucis. Biex jiġi evitat dan l-inkonvenjent, l-istazzjon ġie mressaq ftit metri 'l quddiem.

Dan l-istazzjon huwa indikat b'*altorilievo* li jirrappreżenta nofs bust bil-figura tal-Mulej flimkien ma' ommu Marija, xogħol l-iskultur T. Zielinski. Fi Frar tal-2008 ġie restawrat u kien hawn li

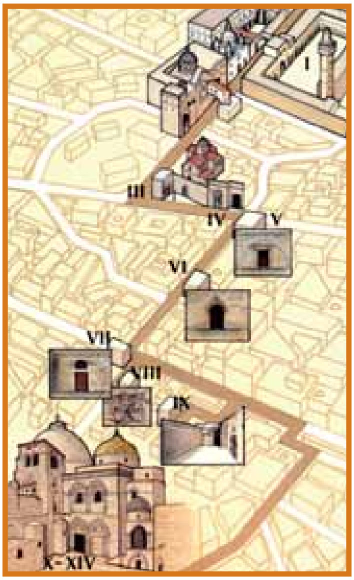

dan l-istazzjoni ġie meħud ftit metri 'l quddiem.

Antikament, fejn illum hemm dan ir-raba' stazzjon, kien hemm it-tifkira tal-laqgħa ta' Ġesú man-nisa ta' Ġerusalemm. Il-kappella li hemm illum hija biss bħala indikazzjoni ta' dan l-istazzjon. L-aktar ħaġa importanti li hemm huwa ark li jagħti fuq it-triq prinċipali. Skont it-tradizzjoni indikata, Marija, hekk kif toħroġ minn waħda mit-toroq tara lil Ġesú qed iġorr is-salib. Skont it-tradizzjoni Orjentali Marija, meta rat lil binha ħassha ħażin.

Fuq il-post fejn tradizzjonalment Ġesú jiltaqa' ma' Ommu il-Biżantini bnew knisja (V/VI seklu), li ġiet mibnija mill-ġdid mill-Kruċjati. Fuq dawn il-fdalijiet l-Armeni Kattoliċi, fis-sena 1876, bnew knisja ġdida ddedikata lil *Santa Maria dello Spasimo* (fil-Grieg *spasmós* tindika spażmu, aġitazzjoni qawwija, rogħda qawwija. Imma forsi dan l-isem mogħti lil Marija huwa frott ta' deformazzjoni tal-verb Grieg *aspasmós* li jfisser issellem, tgħannaq). Fil-kripta, fil-livell tat-triq antika li parti minnha giet ippreservata, wieħed jista' jara mużajk Biżantin, li fih hemm rappreżentat par sandli. Indikazzjoni tal-post fejn kienet Marija fil-mument li tiltaqa' ma' binha.

Il-vanġeli ma jitkellmux fuq il-laqgħa ta' Ġesú ma' ommu Marija. Imma nafu li Marija kienet preżenti fl-aħħar sigħat tal-ħajja ta' binha: kienet taħt is-salib taqsam miegħu l-agunija (Ġw 19, 25-27). Huwa raġonevoli li wieħed jissoponi li akkumpanjat mill-qrib lil binha fit-triq li kienet ser twasslu għall-post tat-tislib biex turih l-imħabba materna u s-solidarjetá umana tagħha. Il-*Vanġelu ta' Nikodemu* (apokrifu tal-V seklu) jirrakkonta li Marija rnexxielha tgħaddi minn qalb il-folla ostili u waslet fejn Ġesú li kien mitfuħ fl-art wara l-ewwel waqa'; ippruvat tqajmu; tissaporti bil-paċenzja l-insulti u d-daqqiet tas-suldati li kienu qed jakkumpanjaw lill-ikkundannat.

"Ġesú jerġá jaqbad it-triq lejn l-imkien tal-kundanna. Lill-ommu xi ħadd qalilha b'dak li kien qed jiġri. Ma setgħetx tissaporti l-ilħna mimlija mibegħda li kienu jgħajtu maġenb il-fortizza. Imma għamlet minn kollox biex tal-inqas tara lil binha. Kif seta' qatt xi ħadd jimmaġina mod ieħor? Hi kienet omm li ħabbet lil binha. Hi kienet omm li kienet taf sew lil binha u baqgħet miegħu f'kull mument ta' ħajtu.

F'dan il-waqt kiefer rabbiet il-kuraġġ u l-qawwa biex tkun ma' binha fit-'triq tas-salib'. Wieqfa fil-ġenb tat-triq ħasbet dwar il-ġrajjiet kollha ta' ħajjitha ma' binha. Kif setgħet f'waqtiet bħal dawk ma tiftakarx fil-ġrajjiet ta' ħajjithom flimkien?" (Via Crucis – John Abela ofm)